

KİTAP TANITIMI

Ayşe ÖZTÜRK*

BİR KADIN FELSEFECİNİN GÖZÜNDEN ARİSTOTELES VE FEMİNİZM:

Aristoteles Yazıları, Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine
H. Nur. Beyaz Erkızan, İstanbul, Sentez Yayıncılık, Ağustos 2012

Aristoteles'ten Nussbaum'a İnsan

H. Nur. Beyaz Erkızan, İstanbul, Sentez Yayıncılık, Ağustos 2012

İnsanın *erkek* olarak kabul görülme meselesi, tüm insan bilimlerinin ele aldığı bir sorunsal olarak halen karşımızda durmaktadır. Özellikle insanı konu edinen çoğu bilim, feminist çalışmaların gündemine bu sorunsal çerçevesinde girmektedir. Bu sorunsal ise, '*İnsan denilen varlık salt erkek varlığı mıdır?*' sorusu temelinde tartışılmaktadır. Tıpkı diğer bilimlerle birlikte, özellikle felsefede de bu sorgulama halen devam etmektedir.

Felsefenin anlamına ilişkin genel bir mutabakata varmak ve genel geçer bir felsefe olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Felsefe bir bilme etkinliği olarak, felsefenin üreticisi olan filozofun elinde, ona özgü bir yapı kazanır. Ancak kavramsal olarak felsefe şu şekilde tanımlanır: Yunanca iki kelimenin -'phileo ve sophia'- birleşimi olan 'Philosophia', yani 'bilgelik sevgisi' anlamındadır. Buradaki bilgelik sevgisinin muhatabı da, bütünselliğinde insan varlığıdır. Dolayısıyla mevcut felsefe geleneği, Antik dönemden modern döneme, yani günümüze gelene dek öncelikle insanı ve bu varlığın var olduğu doğayı kendisine konu edinmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi (Kısmi Zamanlı Öğrenci Asistanı), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, ayseozturk.iu@gmail.com

Bu şekilde tanımlanan bir düşünce etkinliği olarak felsefe, gelenek yaratma ve bu geleneği rasyonel bir şekilde ortaya koyma bakımından önemli bir anlam taşımaktadır. Geleneğin temel yapı taşları bir yönüyle ele alınan kavramlar olurken, diğer yönüyle ele alınan bu kavramların etik ve ahlaki olarak tartışılmasıdır. İnsan kavramı da, böyle bir tartışmanın merkezinde yer alır. Felsefi düşünce, kavramları açıklamada çoğunluk zıtlarla iş görür. Böylelikle herhangi bir kavramı bilme etkinliği, ilkin kavramın zıddını bilme etkinliğine dönüşür. Örneğin *‘İnsan nedir?’*i açıklamaya kalktığımızda, öncelikle insanın ne olmadığını açıklama durumuna geliriz. Bunu da yaparken, düalizm(ikilik) ve hiyerarşi ortaya çıkar. İnsan denildiğinde, rasyonellik ve irrasyonellik karşıtlığı üzerinden temellendirme yapılır. Böylelikle de bütünselliğinde insan varlığı ideali silikleşir. Erkek ve kadın arasındaki, rasyonel ve irrasyonellik ayrımı da bu bağlamda ortaya çıkar. Rasyonelliği ile erkek felsefenin öznesi, irrasyonelliği ile kadın felsefenin nesnesi durumuna getirilir. Bu çoğunlukla filozoflarca kurgulanan bir mittir. Bu mitin öznesi ve nesnesi, antikiteden günümüze kendi dinamikleriyle var edilmeye devam etmektedir. Dolayısıyla akıl varlığı özne ve akıldan yoksun nesne kurgusu, erkeklik ve kadınlık üzerinden inşa edilmektedir.

Hatice Nur Beyaz Erkızan¹ Türkiyeli bir kadın felsefeci olarak, bu tartışmalar bağlamında, Sentez Yayınlarından çıkan iki kitapla yeni bir bakış açısı geliştirmeye çalışmaktadır. *“Aristoteles Yazıları, Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine”* ve *“Aristoteles’ten Nussbaum’a İnsan”* adlı iki eser, kendisinin de söz ettiği üzere, felsefeyi ve felsefe tarihini cinsiyet bağlamında sorgulamanın ürünleridir.

Her iki eserinde de yazar, bir kadın felsefecinin kaleminden felsefeye ve de felsefi düşünüşe toplumsal cinsiyet bağlamında bakmaktadır. Dolayısıyla bizlere de eleştirel bir bakış sunmaktadır. Kendisi de kitabının önsözünde

¹ Hatice Nur Beyaz Erkızan, Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü’nü bitirdikten sonra devlet bursu kazanarak Lisansüstü eğitimini tamamlamak için İngiltere’ye gitmiştir. Yüksek Lisansını Essex Üniversitesi’nde, Doktorasını ise Bristol Üniversitesi’nde yapmıştır. Çalıştığı alanlar ise, Aristoteles, Antik Felsefe, Kültür Felsefesi, Felsefe Tarihi, Feminizm, İnsani Bilimler Felsefesi, Cinsiyet Kuramları, Sosyal Adalet ve Cinsiyet’tir. Halen Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde öğretim üyesi ve Kadın Çalışmaları Merkezi’nin kurucu üyeleri arasında yer almaktadır.

açıkça bunu ifade eder. Özellikle de, “*felsefenin hakikati yanılmaması ve gerçeği unutmaması dileğiyle*” şeklinde ifadelendirilen bu tümce, her iki eserinde anlam arayışını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

H. Nur. Beyaz Erkızan, *Aristoteles Yazıları, Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine, Sentez Yayıncılık, Ağustos 2012, İstanbul*

“Aristoteles Yazıları, Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine” adlı eser, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “Cinsiyet, Tarih ve Felsefe”, ikinci bölüm ise “Cinsiyet, Bilgi ve İşlev Üzerine” başlığını taşımaktadır.

İlk bölüm, Antik Felsefe’den Doğal Köleliğe, Demokrasi kavramından Kadına Yönelik Şiddete, Kadının İnsan Haklarından Liberalizme ve Liberal Felsefeye kadar birçok konuyu içermektedir. Geniş kapsamlı bu bölümlemenin temel arayışı ise, tarihte ve felsefede kadının yeri şeklindedir. Tarihten özellikle de felsefe tarihinden başlayan yazar, bu tarihe bir geri dönüş yapmaktadır. Felsefenin kendine içkin olan anlamı itibariyle, sonsuz ve bitimsiz bir arayıştan söz etmektedir. Yazarımız bu arayışı, sorgulanması ve yeniden yazılması gereken bir felsefe tarihine dayandırmaktadır. Felsefe tarihinde yok sayılan ve bu tarihten adları silinen kadınların, bu tarihe yeniden düşülmesi gerekmektedir.

Antik felsefenin bir erkek felsefesi olduğu gerçeğinden yola çıkmaktadır. Dolayısıyla bu felsefenin, günümüz felsefesi üzerinde etkin bir ağırlığı bulunmaktadır. Dünün felsefesinin bugünün felsefesini bu kadar etkiliyor oluşu, bugünün felsefesinin de cinsiyetçi noktalarını açığa çıkarmaktadır. Buradan yola çıkan yazar, felsefenin erkek merkezci yapısından insan merkezci bir felsefi düşünüşe kapı aralamaktadır. Bunun yolu da, insan için felsefe yapmaktan geçmektedir. Erkek için yapılan ve kadını dışlayan felsefeyi sorgulayıp, yeni bir felsefi tarih yazmak gerekmektedir.

Epistemik özne olarak kabul görmeyen kadının, politik özne olarak kabul görmemesi diyalektik bir ilişki şeklidir. Yazar bu noktadan yola çıkıp, demokrasi, liberalizm ve kadının insan hakları kavramlarını tartışmaktadır. İnsanın kendini politik özne olarak kurmasının bir sonucu olan demos’a dahil ve demos’ta etik olma, yüzyıllardır kadının aleyhine gelişmiştir. Haklar bildirelerinin ortaya çıkışı ve kadınların demos’a dâhil edilmesiyle birlikte,

kadın görünürlük kazanmıştır. Özellikle haklar bildirgesi, bu görünürlüğün temel yapı taşıdır. Kadınlar bedensel bütünlük hakkından çalışma hakkına, hareket özgürlüğü hakkından politik katılım hakkına, dinsel etkinlik hakkından mülkiyet hakkına, hukuktan eğitime kadar birçok hakkın öznesi olarak görülmeye başlanmıştır.

Süreç itibarıyla elde edilen görünürlük ve tüm bu haklar, yazarın vurguladığı gibi bir mücadele sonucu kazanımlarıdır. Görünen o ki, kadınlar kendi varoluşlarına sahip çıkmışlardır. Dışlandıkları ve yok sayıldıkları tüm alanlara önce eleştirel bir bakış getirmişler, sonrasında tüm bu alanları yeni baştan oluşturmuşlardır. Kadınlar kendi tarihlerini yazmaya, çok çok önce başlamışlardır.

İkinci bölümde ise, Aristoteles Felsefesi'ne temel bir giriş yapılmaktadır. Bununla birlikte Aristoteles Felsefesi feminist bir bakış bağlamında değerlendirilmektedir. Özellikle Aristotelesçi "insanın işlevi" kuramının, feminist bir çalışma ve yapılanma için önemli bir dayanak sağlayacağı vurgulanmaktadır. Her ne kadar bu felsefe duygu ve akıl temelindeki ikili yaklaşım ile kadın ve erkeği ikili bir ayrıma tabi tutuyor olsa dahi, çağdaş bir Aristotelesçi Feminizmin olanaklığı sıklıkla dile getirilmektedir. Bu olanak ise, Aristotelesçi Feminist düşünürlerden biri olan Nussbaum'un "Cinsiyet ve Sosyal Adalet" üzerine geliştirdiği görüşler çerçevesinde öngörülmektedir.

İnsanı tözsel² bir özne olarak gören Nussbaum, insanın farklı tipolojisine rağmen; insanı insan olma bakımından eşit görmektedir. Tarihsel olarak ele alındığında, ihlal edilen temel kavram da eşitlik kavramı olmaktadır. İnsan ve kadın olma, iki farklı kategori olarak ele alınmaktadır. Hiyerarşik olarak, kadın insandan ve hatta erkekten sonra gelmektedir. Bu şekilde oluşturulmuş bir dualizm ise, kadının temel haklara erişimini engellemektedir. Nussbaum, cinsiyet temelli ayrımcılığın kaynağını bu bağlamda görmektedir.

Kadın sosyal ve hukuksal olarak erkekle eşit durumda değildir. Kamusal ve özel alan ikiliği, kadının kamusal alandan dışlanıp özel alana sıkıştırılması

² (1) Tözle ait olan, tözle ilgili bulunan (2) Bağımsız bir varoluşa sahip bulunan (3) Maddi bir varoluşu olan (4) Bir şeyi başka şeylerden ayırarak her ne ise o şey yapan şeyle ilgili olan için kullanılan sıfat.

yine aynı nedenlere dayanmaktadır. Sınırlandırılan, sömürülen ve birçok temel haktan mahrum bırakılan kadın, somut olarak yok sayılmaktadır.

Nussbaum açısından; insanın saygınlığı ve eşitliği temelinden giderek, kadını da bir insan olarak onaylama zorunluluğu vardır. Bu bağlamda, insan olarak görülen kadın, insanın sahip olduğu tüm haklara erişimde herhangi bir engellemeye maruz kalmayacaktır. Kadına yönelik değişen bu algı, sosyal ve politik olarak birçok düzenlemenin değişimini sağlayacaktır. Evrensel yasa, tüm insanlar için istenen yasa olma zorunluluğu taşıyacaktır. Hümanizmanın izinden giden yazar, Nussbaum'un bu görüşlerinden yola çıkarak, aynı bağlamda bir söylem geliştirmektedir. Hümanitenin sesine kulak vererek, insana saygıyı ve eşitliği temel kurtuluş yolu olarak görmektedir.

H. Nur. Beyaz Erkızan, *Aristoteles'ten Nussbaum'a İnsan, Sentez Yayıncılık, Ağustos 2012, İstanbul*

“Aristoteles'ten Nussbaum'a İnsan” adlı ikinci eser ise, “Aristoteles Yazıları, Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine” adlı eserin zaman zaman tekrarı ve devamı olma niteliğiyle birlikte, Aristotelesçi Feminizm açıklandığı bir eser olarak da nitelendirilebilir. Bu eser üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “İnsan, İşlev ve Öz”, ikinci bölüm “Cinsiyet ve Haklar” ve üçüncü bölüm “Demokrasi ve İnsan Bilimleri” başlığını içermektedir.

“İnsan, İşlev ve Öz” bölümünün genel çerçevesi, Aristotelesçi insan kavrayışı ve bu kavrayıştan yola çıkan Nussbaum'un insan kavrayışı ile çizilmektedir. Felsefi düşünüşten farklı olarak, bu kavrayışlar özellikle feminist bir bakış açısı ile değerlendirilmektedir.

Yazar, yeni bir Aristoteles kavrayışı geliştiren Nussbaum'un bu kavrayışını değerlendirmektedir. Öncelikli olarak Nussbaum'un özcü insan anlayışının neyi ifade ettiği betimlenmektedir. Ardından Aristoteles'in politika kavrayışından yola çıkarak oluşturulan politik kuramı ele alınmaktadır. Sonrasında ise insanın kendini gerçekleştirme üzerindeki görüşlerine değinilmektedir. Aristoteles'ten yola çıkarak düşünsel bir sistem oluşturan Nussbaum, insana olanaklar varlığı olarak bakmaktadır. Böylelikle herhangi bir insanın bir diğer insan çerçevesinde değerlendirilip, ikincil bir konuma gelmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Farklı insan durumsallıklarına rağmen,

insan var oluşunu gerçekleştirme bakımından bu farklılıkları ne lehine ne de aleyhine çevrilmiş olarak bulmamalıdır.

“Cinsiyet ve Haklar” bölümünde ise, yakın geçmişe eleştirel bir bakış söz konusudur. Özellikle de Kadının İnsan Hakları, Liberal Feminizm ve Nussbaum’un Cinsiyet ve Sosyal Adalet üzerine geliştirdiği kuramlara, tıpkı bir önceki eserdeki gibi, burada da yer verilmektedir.

Ne yazık ki, dünyada kutuplaşmaların artış gösterdiği bir yüzyılda yaşamaktayız. Etnisite, din, kültür ve cinsiyet belli başlı kutuplaşma durumlarıdır. Nussbaum’un politik liberal anlayışı, tam olarak da bu noktalara değinen bir anlayıştır. Yazar bu anlayıştan yola çıkarak, haklar özellikle de kadının insan haklarına değinmektedir. Bu açıdan temel insan hakkı denilen kavram, tüm siyasal ve toplumsal normları öcelemektedir. İnsan özgürlüğü ve eşitliği, tüm insanlığı kapsamaktadır. Özellikle liberal değerler üzerine kurulan bir anlayış çerçevesinde; yazara göre doğuştan getirilen eşitlik ve özgürlük ne kısıtlanabilir ne de devredilebilir birer kavramdır. Dolayısıyla da kadınların insan hakları, insan olma hakkıdır ve devredilemez bir haktır.

“Demokrasi ve İnsan Bilimleri” başlıklı son bölümde ise, Aristoteles ve onun felsefesi Nussbaumcu bir bakış açısı çerçevesinde yeniden ele alınmaktadır. Demokratik değerler ve bu değerlerin öznesi ile başlayan tartışma, küresel politik liberalizmin tartışılma alanına kadar getirilmektedir. Buradan hareketle de, eğitim özellikle de yüksek öğrenimde insani bilimler ve bu bilimlerin işlevi temellendirilmektedir. Elbette burada çizilen tüm çerçeveler, feminist bir okumanın ürünü olma bakımından; klasik ve geleneksel düşünüşten farklılaşmaktadır.

Demokrasi kavramının ve demokratik bireyin tartışmaya açıldığı noktada, Nussbaumcu görüş çerçevesinde demokrasi yalnızca politik değil; etik ve estetik bir değer olarak da ele alınmaktadır. Buradaki bu yaklaşım, akıl ve duygu varlığı olarak ayrılan erkek ve kadının kamusal özne olma yolunda yapılan bir çözümlemesidir. Dolayısıyla kamusal alan duygulardan arınmış salt bir akıl alanı değildir. Aklın ve duyguların birliğinden oluşan bir alan olarak değerlendirilir.

Liberalizme, liberal insana ve eğitime dair görüşlerinde ise, Nussbaum, olanak insanı olarak insanın tüm olanaklarını gerçekleştirebileceği bir dünya tahayyülünden yola çıkmaktadır. Politik liberalizmde yer verdiği; insanın kendini politik bir varlık olarak geliştirmesi ve eşitlik ilkesine dayanan bir yaşam sürmesi, liberal eğitim anlayışında da geçerlidir. Yazar da bu noktadan yola çıkarak, Nussbaumcu eğitim anlayışını betimlemektedir.

İnsanın yeşermesi, demokratik değerler ve eleştirel düşünce olarak üç temel kavram üzerine yükselen Nussbaumcu eğitim anlayışı, yüksek öğrenim kurumlarının yeniden yapılanması sürecinde yazar açısından önem taşımaktadır. Klasik ve geleneksel düşünüş; kapsayıcı, düşünmeyi, sorgulamayı ve eleştirmeyi öngören bu sisteme, eğitim sistemine uzak bir kavrayıştır. Oysaki feminist kavrayış; insanı insan olma ve olanaklarını geliştirme bakımından ele almaktadır. Bu bağlamdaki insan anlayışıyla birlikte, yazarımız da bu anlayışın izini sürüp, bu anlayışı sürdürmektedir.

